

Ett nätverk för våra kyrkor

BENGT OH JOHANSSON & INGRID SJÖSTRÖM

Att bila i det svenska landskapet och titta in i kyrkorna på vägen har länge varit en omtyckt form för semesterturism. "Kyrksafari" kallades det lite lättvindigt när föräldrarna drog iväg på upptäcktsfärd med barnen i baksätet. Motvilligt gick man in i de olika kyrkorummen, men snart greps man av den speciella stämningen därinne, och kunde nyfiket lyssna till berättelserna om figurer och scener på altarskåp, begravningsvapen, kalkmålningar och prästporträtt. Fragment av historien växte till en spännande väv. Intresset som väcktes blev ofta livslångt.

Än förekommer väl sådana kyrksafaris, men de blir färre. För varje

generation minskar kunskapen och förtrogenheten med det kyrkliga kulturarvet. Många unga har aldrig besökt en kyrka, eller har bara enstaka minnen från något bröllop, småsyskons dop eller farmors begravning. Ju mindre folk vet om alla märkligheter som ryms i kyrkorna och vad de har betytt i vår historia, desto svagare blir engagemanget om kyrkorna hotas och insatser krävs för att de ska hållas i stånd. Och hoten finns där. Läget är ännu inte akut men utvecklingen ser inte särskilt gynnsam ut.

Svenska kyrkan tappar medlemmar och därmed resurser. Kyrksamheten avtar, sekulariseringen ökar. Kyrkan omorganiserar för att rationa-

lisera och hushålla med medlen. Församlingar slås samman till allt större pastorat. Gudstjänst firas inte längre varje söndag i varje kyrka. Det finns många undantag där församlingslivet ännu är aktivt, både i städer och på landsbygden, men den samlade statistiken för hela landet visar stadigt vikande siffror.

För många kyrkor?

"Övertalighet" var länge ett fult ord i antikvariska och kyrkliga kretsar. Nu börjar man öppet tala om att det finns risk att vi på sikt inte kan behålla de kyrkor som används för lite och kostar för mycket i drift och underhåll. Man arbetar med olika stra-

FÖREGÅENDE SIDA: *Suntaks gamla kyrka i Tidaholms kommun, Västergötland, uppfördes i mitten av 1100-talet. Efter att församlingens nya kyrka stod färdig 1902 var framtiden för den lilla kyrkan länge oviss, men på 1940-talet köptes den av Vitterhetsakademien och förvaltas idag av Riksantikvarieämbetet. I Statens kulturfastigheter – urval och förvaltning för framtiden (SOU 1013:5) som presenterades i september 2013 föreslås emellertid att kyrkan ska återgå i Svenska kyrkans ägo. BILDKÄLLA: Wikimedia Commons/Nasko, 2012.*

tegrar både inom Svenska kyrkan och kulturmiljövården, och ambitionen är alltså att vi ska ha kvar så många kyrkor som möjligt. Här kan man stödja sig på ett flertal undersökningar, som visar att många är negativa till rivning och försäljning av kyrkor, oavsett om man är kyrksam eller inte. Än så länge känns kyrkorna lika viktiga i det svenska landskapet som den röda stugan.

Men som sagt, det tycks vara mest äldre som står för kärleken till kyrkorna. Det gäller nu att stärka och sprida kunskapen om kyrkorna och deras rika innehåll till många, unga och gamla, infödda och utlandsfödda. Den allmänna opinionen är grunden för den politiska, där besluten kommer att fattas framöver. När kyrkans resurser inte räcker till är det staten och skattemedel som måste till. Redan nu går stora statliga anslag till det kyrkliga kulturarvet genom den kyrkoantikvariska ersättningen. Men varken beloppen eller långsiktigheten är garanterade.

Till kyrkornas försvar

Detta insåg Sten Rentzhog tidigt. Som tidigare landsantikvarie och styresman för Nordiska museet hade han under sitt långa yrkesverksamma liv haft mycket med kyrkor att göra. Han ser dem som omistliga bärare av vår historia, där både enskilda individers och hela folkets öden kan avläsas. 2008 tog han initiativet till Sockenkyr-

konätverket, med syfte att samla alla dem som delade hans syn och ville medverka till att lyfta fram det kyrkliga kulturarvet och sprida kunskapen om det till så många som möjligt.

På ett tidigt stadium kontaktades Kungl. Vitterhetsakademien, som av hävd stöder forskning om kyrkor, bland annat det stora inventeringsverket Sveriges Kyrkor, som startade 1912. Akademien var positiv och stötar nu nätverket med resurser, kanslihjälp och lokal för möten och konferenser. Det finns en hemsida (www.sockenkyrkonatverket.se), ett nittiototal medlemmar från hela landet, en styrgrupp och en idégrupp som planerar verksamheten. Nätverket är öppet för alla som delar dess värderingar att kostnadsfritt delta. Anmälan sker via hemsidan.

Handlingsprogram

Sockenkyrkonätverkets mål finns formulerade som en appell på hemsidan. Där beskrivs läget så som det här ovan har skisserats. Det framhålls att den samlade mängden av kyrkor speglar vår tusenåriga historia och att deras bevarande måste vara både ett samhälleligt och ett kyrkligt ansvar. Det finns ingen annan byggnadskategori som har ett generellt lagskydd och som därför är så väl bevarad. Kyrkorna bildar ett nätverk i tid och rum som fångar in hela vår bebyggelsehistoria och belyser byggnadskonstens utveckling. Kyrkorna är den vikti-

gaste kunskapskällan till medeltiden. Sammantaget rymmer kyrkorna den största och mest värdefulla samlingen konst- och kulturhistoriska föremål vi har i landet.

I appellen sägs också att behovet av heliga rum är stort för alla, oavsett kulturell och religiös bakgrund. I en alltmer osäker tid ökar vikten av att det finns fredade platser där man kan söka ro och kontakt med andra människor, levande och döda. Kyrkobyggnaderna är för Svenska kyrkan en del av förkunnelsen och en betydelsefull faktor för kyrkans fortlevnad. Eftersom vi har bättre bevarade inventarier och inredningar än i de flesta andra länder, även av utländska konstnärer, har vi också ett internationellt ansvar.

Nätverket vill verka för att få många att engagera sig i arbetet för kyrkorna, att påverka politiker att fortsätta och stärka bevarandet genom lagar och ekonomiskt stöd, att framhålla vikten av att Svenska kyrkan håller kyrkorna öppna och tillgängliga, att öka det lokala inflytandet över varje kyrka och att fördjupa och sprida kunskapen om kyrkorna och förmedla de berikande upplevelser som kyrkorna kan ge.

Seminarier och böcker

För att föra ut dessa idéer har nätverket anordnat en serie seminarier genom åren. De blir viktiga mötesplatser där medlemmarna träffas och utbyter information och erfarenheter

och väcker idéer och förslag för olika insatser. Det första seminariet hölls 2009, "Sockenkyrkorna – ett omistligt kulturarv". Där analyserades situationen och olika scenarier och handlingsplaner diskuterades. Att satsa på kursverksamhet och utbildning av olika målgrupper sågs som viktigt, och flera bokprojekt initierades.

Seminariet 2010 behandlade Sockenkyrkorna i samhällshistorien genom ett föredrag av prof. Nils-Erik Villstrand. Vidare presenterades ett projekt med syfte att väcka intresset för kyrkorna genom TV, genom en serie på åtta korta avsnitt. Initiativtagare var bokförläggare Thomas Magnusson, Medströms bokförlag.

Underlag togs fram av Ann Catherine Bonnier och Ingrid Sjöström. Upplägget diskuterades även senare på två särskilda seminarier. Serien fick stöd av Kungl. Vitterhetsakademien, Riksbankens Jubileumsfond och Samfundet Pro Fide et Christianismo. De åtta avsnitten spelades in genom produktionsbolaget Mediabruket och sändes första gången sommaren 2013 på SVT kanal 1.

Vid samma seminarium togs också frågan om inventeringsverket Sveriges Kyrkors framtid upp. Stödet från Riksantikvarieämbetet har upphört och en utredning har visat på olika möjligheter att förlägga en forskningsenhet vid en eller flera universi-

Dorotea kyrka i Västerbottens län, ritad av Ewert Milles och invigd år 1934, vilken ersatte 1800-talskyrkan som brunnit ned två år tidigare under pågående restaurering. Kyrkorummet har vitputsade väggar och trätak. En enkel rundbåge avskiljer koret från övriga kyrkorummet. Altartavlan, en Goltagabild, är målad av Torsten Nordberg. 1 januari 2006 uppbörde de båda församlingarna Dorotea och Risbäck – den senare hade brutits ut några år in på sekelskiftet 1900; samtidigt bildades den nya församlingen Dorotea-Risbäck. BILDKÄLLA: Wikimedia Commons/Håkan Svensson, 2012.

tetsinstitutioner. Uppsala universitets konstvetenskapliga institution och Upplandsmuseet har visat intresse att föra verket vidare i modifierad form. Vid Upplandsmuseet har sex volymer om Uppsala domkyrka publicerats i serien, bekostade av den s.k. Huse-liusfonden. Vid konstvetenskapliga institutionen har två tidsbegränsade forskartjänster inrättats med inriktning mot det kyrkliga kulturarvet. Frågan behandlas under hösten 2013 av Riksantikvarieämbetet och Kungl. Vitterhetsakademien.

Under 2011 hölls ett seminarium med allmän information om aktuella frågor rörande det kyrkliga kulturarvet. Svenska kyrkans strukturutredning, "Närhet och samverkan" presenterades. I förslagets rationaliseringsmodell kommer ekonomiskt starkare enheter att bildas, samtidigt som det lokala inflytandet över församlingskyrkor minskar.

Samma år hölls ett idéseminarium om "Andliga rum", där man diskuterade innehållet i en skrift om teologi och liturgi i kyrkorna. Skriften ska rikta sig till lekmän och mindre kyrkvana men även till anställda inom Svenska kyrkan. Seminariet leddes av professor Ingmar Brohed och ledde till att teol.dr. Peter Bexell fick uppdraget att skriva boken. Temat för boken togs upp i ett seminarium 2012.

Under 2012 anordnade nätverket i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum

en välbesökt konferens och en utställning på museet med anledning av att inventeringsverket Sveriges Kyrkor firade hundraårsjubileum. En utställning ordnades även på Antikvarisk-Topografiska Arkivet, där inventeringsverkets stora material finns lagrat. Samma år hölls ett seminarium om aktuell forskning rörande kyrkor, med föredrag av bl.a. Stephan Borgehammar, Anna Elmén Berg, Kerstin Barup, Anders Bodin, Hans Ponnert och Henrik Widmark.

2013 års seminarium ägnades "Kyrkan i landskapet" och leddes av professor Ulf Sporrang. Föredragshållare var utom Sporrang Birgitta Roeck Hansen, Kristina Franzén, Ann Catherine Bonnier, Stefan Brink och Anders Andrén. I samband med seminariet förstärktes också nätverkets styrgrupp, där nu utom Sten Rentzhog och undertecknade även ingår Ola Hanneryd, chef för Härjedalens fjällmuseum, och Leifh Stenholm, stiftsantikvarie i Stockholms stift.

Utöver Peter Bexells bokprojekt har nätverket med stöd från Kungl. Vitterhetsakademien även beställt en skrift om kyrkan i samhällshistorien av professor Nils-Erik Villstrand och en populär sammanfattning av Sockenkyrkoprojektets publikationer av fil.dr. Carin Bergström. Seminariet om kyrkan i landskapet kommer att dokumenteras i en skrift. En välilustrerad uppföljning till TV-serien "Kyrkornas hemligheter" med samma

namn har getts ut 2013 på Medströms bokförlag.

Sockenkyrkonätverket välkomnar nya medlemmar och information, uppslag, idéer och insatser för att göra våra kyrkor mer kända. Vi som redan vet vilka enastående upplevelser som kyrkorna kan bjuda på måste dela med oss och se till att många fler upptäcker kyrkornas värld! De har ett omistligt källvärde för vår bebyggelsehistoria som måste säkras för kommande generationer.

Bengt OH Johansson
bengt.oh.johansson@telia.com

Ingrid Sjöström
ingrid.c.sjostrom@gmail.com